

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน*
THE SCHOOL ADMINISTRATORS' ROLES ON CURRICULUM
AND INSTRUCTION DEVELOPMENT

¹ณรงค์ พิมสาร Narong Pimsarn, ²บังอร โกศลปริญญานันท์ Bungorn Kosonparinyanantha,
³พงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์ Phongsak Poupornphong
^{1,2,3}มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ North Bangkok University, Thailand
Email: kobungorn@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษา เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่สุดต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่ดีที่สุดและต้องทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ และ 4) การนำหลักสูตรไปใช้และบทบาทในการพัฒนาการเรียนการสอน ประกอบด้วย การคิดเป็นระบบและวิธีการเชิงระบบ

คำสำคัญ: ผู้บริหารสถานศึกษา; การพัฒนา; หลักสูตร; การเรียนการสอน

Abstract

This article proposed the concept of the school administrators' roles on curriculum and instruction development, which was an important of teaching management because of the school administrators were responsible for determining the guidelines of teaching management to achieve destination. The best curriculum always has been developed in order to be the best content by the way to be up-to-date for transition of social, economy, technology and politics. The school administrators' roles on curriculum development, consisted of 1) basic data analysis, 2) curriculum's objective, 3) content and learning experiences, and 4) curriculum implementation and the roles in instructional development which were systems thinking and systems approach.

Keywords: Administrators; Development; Curriculum; Instruction

* Received: July 31, 2020, Revised: August 17, 2020, Accepted: August 18, 2020

บทนำ

ในปัจจุบัน นโยบายการศึกษาเป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงมีสติปัญญาที่รอบรู้และมีจิตใจที่สำนึกในศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งการหนุนเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแรงและเอื้อต่อการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงมีการเรียนรู้สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมีการส่งสมทบทางปัญญาเชื่อมโยงการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพและการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย (พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน, อชิรญา ภู่งศร, 2559, หน้า 30-46) นอกจากนี้ มนุษย์ส่วนใหญ่จะปฏิบัติงานและกระทำการใดๆ ตามความรู้ ความเชื่อ และแนวคิดของตนเอง ดังนั้น การที่ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู และบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในผลสัมฤทธิ์ของการศึกษา ทั้งนี้จะกระทำการและปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้และแนวคิดที่มีเหตุผลและความถูกต้อง อันจะเป็นแนวทางขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความเชื่อมั่นและมุ่งมั่นในการปฏิบัติภารกิจดังกล่าว

บทความนี้จะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับบทบาทที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนาการเรียนการสอน โดยมีรายละเอียดของบทความประกอบด้วย บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา วิธีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ความสำคัญของการเรียนการสอน และวิธีการพัฒนาการเรียนการสอนตามลำดับ

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญที่สุดในสถานศึกษาที่จะสามารถบันดาลให้หลักสูตรและการเรียนการสอนในโรงเรียนเกิดขึ้นได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนในกระบวนการ และเมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้า เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งมีผู้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

จิราภา เพียรเจริญ (2556) กล่าวว่า ผู้บริหารมีบทบาทในการบริหารจัดการเรียนรู้ โดยยึดหลักการแนวคิดและจุดเน้นของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยเป็นผู้กำหนดนโยบาย กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบครบวงจร ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

สุกัญญา รอดระกำ (2018) กล่าวถึง บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 ไว้ว่า การบริหารการศึกษาตามแนวทางนโยบายไทยแลนด์ 4.0 นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารการศึกษา เพราะนอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจของสถานศึกษาแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษายังเป็นผู้เชื่อมั่นนโยบายกับการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในการจัดการศึกษา ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากจะต้องมีคุณลักษณะที่ดีแล้ว ต้องมีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้นำครูและบุคลากรทางการศึกษาตลอดจนผู้ปกครองและชุมชนให้ร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 จะต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นนักคิด นักพัฒนา มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง บริหารงานแบบประชาธิปไตย รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่น

ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาให้กับบุคลากรในองค์กร และพัฒนาสถานศึกษาโดยใช้นวัตกรรมใหม่ คำนี้ถึงการบรรลุผลในวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของโรงเรียนเป็นหลัก

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป รวมถึงการเป็นผู้กำหนดทิศทาง เป็นนักจัดองค์การ เป็นผู้แก้ปัญหา เป็นผู้สร้างแรงจูงใจ และที่สำคัญการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน จึงจะนำพาสถานศึกษาประสบความสำเร็จ

ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา

ในอดีตสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายตามหลักสูตรกลางที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้เท่านั้น ปัจจุบันแนวความคิดดังกล่าวเปลี่ยนไปมีการกระจายอำนาจและมอบหมายให้สถานศึกษามีอำนาจตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น จึงมีผู้นำแนวความคิดนี้บรรจุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 เพื่อให้บังเกิดผลในการปฏิบัติ ดังข้อความในวรรคสอง มาตรา 27 ที่ว่า ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (ประเสริฐ ประวิตรุ่งเรือง, 2559) สถานศึกษาที่จัดการศึกษาชั้นพื้นฐาน จะต้องจัดทำสาระในรายละเอียดตามกรอบของหลักสูตรแกนกลางและจัดทำหลักสูตรอื่นบางส่วนเพิ่มเติม เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น บทบาทของสถานศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหารและคณะครูจะต้องรับผิดชอบงานทางด้านการจัดทำรายละเอียดของหลักสูตรในทุกเนื้อหาสาระเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นให้มากที่สุด ประกอบกับสถานศึกษามีบุคลากรที่มีความพร้อมที่จะกำหนด รายละเอียดสาระของหลักสูตรเพิ่มเติมได้เอง

ในการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษานั้น นอกจากเป็นบทบาทของบุคลากรของสถานศึกษาโดยตรงแล้ว สถานศึกษาอาจเชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆ มาช่วยจัดทำหลักสูตรให้แก่สถานศึกษาได้ Marsh (1997) ได้กล่าวว่า ผู้ที่จะจัดทำหลักสูตรให้แก่สถานศึกษาควรมาจากหลายแหล่ง จากบุคลากรในโรงเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มบุคคลจากอุตสาหกรรมและชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจนถึงนักการเมือง

การที่บุคลากรของสถานศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะผู้บริหารและครูผู้สอน จะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวเข้าถึงและเข้าใจความสำคัญ ทิศทางของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง เพราะได้มีการอภิปราย การตรวจสอบ และการหาข้อยุติอย่างรอบคอบ เป็นที่แน่ชัดว่าการจัดการเรียนการสอนของครูที่ ดำเนินตามหลักสูตรที่ตนมีส่วนร่วมสร้างขึ้นมาเอง จะทำให้การจัดการเรียนการสอนสนองความต้องการของผู้เรียนและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้มากกว่าการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่มีผู้กำหนดมาให้เรียบร้อยแล้ว

นักวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตรต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การกระจายอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องจำเป็นและมีความสำคัญ จึงบัญญัติศัพท์ที่เกี่ยวกับแนวคิดในการสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรเองไว้มากมาย เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School-based curriculum development) การพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโรงเรียนเป็นหลัก (School-focused curriculum development) พร้อมทั้งมีความพยายามที่จะมอบอำนาจการตัดสินใจและการบริหารจัดการให้แก่ครูใหญ่

หรือผู้บริหารโรงเรียน โดยบัญญัติศัพท์เรียกแนวความคิดนี้ว่าการบริหารจัดการที่ยึดแหล่งปฏิบัติการเป็นฐาน (Site-based Management) และการบริหารจัดการที่ยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School-based Management) เป็นต้น

Sturman (1989) ได้สรุปถึงประโยชน์หรือข้อดีของการกระจายอำนาจทั้งการบริหารจัดการและการพัฒนาหลักสูตรไปสู่สถานศึกษาไว้ ได้แก่ 1) มีความสามารถที่จะตัดสินใจให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่นได้ดีขึ้น 2) มีศักยภาพที่จะสร้างความกระตือรือร้นระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) มีศักยภาพที่จะส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้ดีขึ้น โดยชักจูงการดึงให้บุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมการตัดสินใจมากขึ้น 4) มีศักยภาพในการส่งเสริมให้เกิดโครงสร้างการทำงานที่มีลักษณะเป็นนวัตกรรมมากขึ้น 5) มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษามากขึ้น หลีกเลียงหรือลดการใช้โครงสร้างการทำงานแบบเดิมลง 6) มีศักยภาพในการนำทรัพยากรของรัฐมาใช้ เพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการที่เหมาะสมมากขึ้น 7) ลดความขัดแย้งของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ และ 8) เปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลที่ด้อยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม 9) ส่งเสริมการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นวัตถุวิสัย

วิธีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรในระดับชาติหรือระดับสถานศึกษา จะมีวิธีดำเนินการในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เริ่มด้วยการกำหนดจุดหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาสาระ การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตร และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร อย่างไรก็ตาม แต่ละขั้นตอนอาจมีการกระจายกิจกรรมให้ละเอียดและครอบคลุมมากขึ้นได้ เพื่อให้เหมาะสมกับธรรมชาติของหลักสูตรแต่ละระดับหรือแต่ละประเภท นอกจากนี้ ในการพัฒนาหลักสูตร ควรมีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอกซึ่งเป็นเสมือนกลยุทธิ์ในการบริหารและจัดการระบบประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบระบบประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเกิดประสิทธิภาพที่ยั่งยืน (สิริกาญจน์ ธนวุฒิปิพนิต ณรงค์ พิมพ์สาร และบังอร โกศลปริญญาพันธ์, 2563, หน้า 123-124)

Taba (1962) นักพัฒนาหลักสูตรชาวอเมริกัน ให้ความเห็นสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเอง โดยยึดหลักการดำเนินการจากระดับล่างหรือระดับรากหญ้า ทาบามีความเชื่อว่าครูใน โรงเรียนซึ่งเป็นผู้สอนโดยตรงควรจะเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเองมากกว่าส่วนกลางหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงเป็นผู้จัดทำและจัดส่งมาให้ และกล่าวว่าครูควรจะเริ่มกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากการสร้างหน่วยการเรียนการสอนในเนื้อหาเฉพาะสำหรับเด็กในโรงเรียนก่อน ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี

Taba (1962) ได้กำหนดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนออกเป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งสามารถปรับใช้ได้กับบริบทของประเทศไทย ดังนี้

1. การผลิตหน่วยการเรียนการสอนหรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา การดำเนินการจะเป็นไปในลักษณะนำร่องกระบวนการจัดทำหลักสูตรในลักษณะหน่วยการเรียนหรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชาที่มีกิจกรรมดำเนินการ 8 ประการ ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน ในขั้นนี้คณะกรรมการหลักสูตรของโรงเรียนจะสำรวจความต้องการของผู้เรียนเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำหลักสูตร โดยพิจารณาจากช่องทาง จุดบกพร่อง และความหลากหลายแห่งภูมิหลังของผู้เรียน

1.2 การกำหนดจุดหมาย ภายหลังจากได้วิเคราะห์ความต้องการของนักเรียนแล้วผู้วางแผนหลักสูตรจะช่วยกันกำหนดจุดหมายที่ต้องการ

1.3 การเลือกเนื้อหา เนื้อหาสาระหรือหัวข้อเนื้อหาที่จะนำมาศึกษาได้มาโดยตรงจากจุดหมาย คณะผู้ทำหลักสูตรไม่เพียงแต่จะต้องพิจารณาจุดหมายในการเลือกเนื้อหาเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาความสอดคล้องและความสำคัญของเนื้อหาที่เลือกด้วย

1.4 การจัดเนื้อหา เมื่อได้เนื้อหาสาระแล้ว งานขั้นต่อไปคือ การจัดลำดับเนื้อหา ซึ่งอาจจัดตามลำดับจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก หรืออาจจัดตามลักษณะหรือธรรมชาติของเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ การจัดเนื้อหาที่เหมาะสมควรจะสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ความพร้อมของผู้เรียนและระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

1.5 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องเลือกวิธีการหรือยุทธวิธีที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้กับเนื้อหาได้ นักเรียนจะทำความเข้าใจเนื้อหาผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักวางแผนหลักสูตรและครูเป็นผู้เลือก

1.6 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นผู้ตัดสินใจวิธีการที่จะจัดและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ และการจัดลำดับขั้นตอนของการใช้กิจกรรม ในขั้นนี้ครูจะปรับยุทธวิธีให้เหมาะกับนักเรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูรับผิดชอบ

1.7 การกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมินและวิธีการในการประเมิน ครูผู้สอนในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องประเมินและตรวจสอบให้ได้ว่าหลักสูตรดังกล่าวบรรลุจุดหมายหรือไม่ ครูผู้สอนจะต้องเลือกเทคนิควิธีอย่างหลากหลายเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และให้สามารถบอกได้ว่าจุดหมายของหลักสูตรได้รับการตอบสนองหรือไม่

1.8 การตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องมุ่งเน้นที่การจัดทำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนการสอนให้คงเส้นคงวาและสอดคล้องภายในตัวหลักสูตรเอง การดำเนินการในลักษณะนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและเกิดความสมดุลในเนื้อหาและประเภทของการเรียนรู้

2. การนำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนไปทดลองใช้ เมื่อคณะผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้จัดทำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในรูปของสื่อหรือบทเรียนต่างๆ เรียบร้อยแล้ว คณะครูก็จะนำเอกสารหลักสูตรเหล่านั้นไปทดลองสอนในชั้นเรียนที่รับผิดชอบ มีการสังเกต วิเคราะห์และเก็บรวบรวมผลการใช้หลักสูตรและการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้นในโอกาสต่อไป

3. การปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกัน ในขั้นตอนนี้จะต้องปรับหน่วยการเรียนหรือหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความสามารถของผู้เรียนกับทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่และกับพฤติกรรมการสอนของครู มีการรวบรวมข้อจำกัดต่างๆ ที่ได้จากการทดลองไว้ในคู่มือครู เพื่อจะใช้เป็นข้อสังเกตและแนวทางที่จะช่วยให้ครูได้จัดกิจกรรม การสอนอย่างรอบคอบ

4. การพัฒนากรอบงาน ภายหลังจากจัดทำบทเรียนหรือหลักสูตรรายวิชาต่างๆ จำนวนหนึ่งแล้ว ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องตรวจสอบหลักสูตรและสื่อในแต่ละหน่วยหรือแต่ละรายวิชา ในประเด็นของความเหมาะสมและความเพียงพอของขอบข่ายเนื้อหา และความเหมาะสมของการจัดลำดับเนื้อหา ครูหรือ

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตรจะต้องรับผิดชอบจัดทำหลักการและเหตุผลของหลักสูตรโดยดำเนินการผ่านกระบวนการการพัฒนารอบงาน

5. การนำหลักสูตรไปใช้และเผยแพร่ เพื่อให้ครูที่เกี่ยวข้องนำหลักสูตรไปใช้จริงในระดับห้องเรียนอย่างได้ผล จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องจัดฝึกอบรมครูประจำการอย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีสาระสำคัญดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ ข้อมูลทางด้านความต้องการ ความจำเป็นและปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ตลอดจนนโยบายทางการศึกษาของรัฐ ข้อมูลทางด้านจิตวิทยา ปรัชญา การศึกษา ความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนวิเคราะห์หลักสูตรเดิม เพื่อพิจารณาข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไข

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คณะกรรมการดำเนินงานจะต้องร่วมกันพิจารณากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน โดยจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะระบุคุณสมบัติของผู้ที่จบหลักสูตรนั้นๆ มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยกำหนดทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ แต่ละรายวิชา ซึ่งจะเน้นการปฏิบัติมากขึ้น โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจ ตลอดจนปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม เพื่อให้เป็นพลเมืองดี

3. การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ หลังจากได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้วก็ถึงขั้นการเลือกสาระความรู้ต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เพื่อความสมบูรณ์ให้ได้วิชาความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม กระบวนการขั้นนี้ จึงครอบคลุมถึงการคัดเลือกเนื้อหาวิชาแล้วพิจารณาจัดลำดับเนื้อหาเหล่านั้นว่า เนื้อหาสาระใดเป็นพื้นฐานของเนื้อหาใดบ้าง ควรให้เรียนอะไรก่อนอะไรหลัง แล้วแก้ไขเนื้อหาที่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งแง่สาระและการจัดลำดับที่เหมาะสม ตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้

4. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นของการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับครูผู้สอน หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนจะต้องศึกษาทำความเข้าใจ และมีความชำนาญในการใช้หลักสูตร ซึ่งครอบคลุมถึงการเตรียมการสอน การจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในโรงเรียนเพื่อเสริมหลักสูตร การนิเทศการศึกษา และการบริหารการบริการหลักสูตร ฯลฯ นอกจากนี้ในขั้นนี้ยังครอบคลุมถึงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ก่อนนำไปเผยแพร่ด้วย

ความสำคัญของการเรียนการสอน

Tyler (1949) เป็นผู้นำการปฏิรูปการศึกษาสมัยใหม่ของประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงปี ค.ศ. 1930 และได้ชื่อว่าเป็นผู้วางรากฐานในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเป็นบุคคลแรกที่ระบุว่า การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน มีองค์ประกอบที่ต้องดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์ของการศึกษา การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การประเมินประสิทธิภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การกำหนดจุดประสงค์ของการศึกษา Tyler เป็นผู้ที่ยืนยันว่าเป้าหมายและจุดประสงค์การศึกษามีความสำคัญต่อการวางแผนและการปรับปรุงโปรแกรมการศึกษา แหล่งสารสนเทศที่ใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ได้จาก 1) สารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียน รวมทั้งความต้องการและระดับพัฒนาการของผู้เรียน 2) ปัญหาของผู้เรียนที่มีคุณค่าสมควรนำมาวิเคราะห์ 3) เนื้อหาทางวิชาการ

2. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ Tyler ได้เสนอให้นำข้อมูลจากนักจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้ในการจัดลำดับความสัมพันธ์ของจุดประสงค์และเงื่อนไขที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้ตามที่เสนอของ Tyler หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำหรือตอบสนองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ Tyler ได้เสนอหลักการของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนี้ 1) ผู้เรียนควรมีความรู้เดิมที่เหมาะสมกับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้รับ 2) ผู้เรียนต้องได้รับความพึงพอใจจากการมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้และมี ความพึงพอใจต่อผลที่ได้รับ 3) ประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่นำเสนอแก่ผู้เรียน ควรทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์และทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียน 4) ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกปฏิบัติทั้งพฤติกรรมและเนื้อหาสาระที่แปลงมาจากวัตถุประสงค์ 5) ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้กับผู้เรียนอาจให้ผลการเรียนรู้มากกว่า 1 อย่าง และอาจทำให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน

3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ Tyler ได้เสนอให้มีการจัดระเบียบของประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้แต่ละประสบการณ์ได้ส่งเสริมซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การสะสมผลการเรียนรู้ในระยะยาว โดย Tyler ได้เสนอเกณฑ์ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 3 เกณฑ์ ได้แก่ ความต่อเนื่อง การลำดับก่อนหลัง และการบูรณาการ โดยความต่อเนื่อง หมายถึง ความสัมพันธ์ของเนื้อหาในเชิงลึกและเชิงกว้าง การลำดับก่อนหลังเป็น ความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นพื้นฐานของอะไร และการบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงจุดประสงค์และประสบการณ์ของสาระวิชาที่ต่างกัน

4. การประเมินประสิทธิภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ สิ่งที่ Tyler ให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การประเมินประสิทธิภาพของประสบการณ์การเรียนรู้หรือหลักสูตร Tyler ให้ความหมายของการประเมินคือ กระบวนการค้นหาว่าประสบการณ์การเรียนรู้ได้ช่วยพัฒนาและทำให้เกิดผลการเรียนรู้ตามที่ต้องการหรือไม่ การประเมินควรทำเป็น 3 ระยะ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการเข้าร่วมในโครงการการเรียนการสอน นอกจากนี้ควรมีการประเมินเพื่อติดตามผลหลังสำเร็จการศึกษาแล้วเพื่อดูความคงทนในการเรียนรู้

ข้อเสนอของ Tyler ที่ให้มีการกำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์ทางการศึกษา การจัดประสบการณ์การเรียนการสอนและการประเมินผลผู้เรียน ถือเป็นกระบวนการพื้นฐานที่นำมาใช้ในการออกแบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน

วิธีการพัฒนาการเรียนการสอน

ในการพัฒนาระบบการเรียนการสอน นั้น มีแนวคิดเกี่ยวกับระบบที่นำมาใช้แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ การคิดเป็นระบบ (systematic thinking) และวิธีการเชิงระบบ (system approach) ได้แก่

1. การคิดเป็นระบบ หมายถึง การกำหนดองค์ประกอบและการจัดองค์ประกอบของระบบให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนด ระบบในลักษณะนี้จะมีลักษณะเป็นผังการดำเนินงานหรือการทำงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอน (ทิตินา แชมมณี, 2555)

2. วิธีการเชิงระบบ เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนและสมเหตุสมผลตามกระบวนการวิทยาศาสตร์ คือการมองความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุและผล ซึ่งนำไปใช้ในการตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ หากผลที่ได้ไม่สมบูรณ์ ก็สามารถปรับปรุงแก้ไขใหม่จนกว่าจะได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์ (Romiszowski, 1981) วิธีการเชิงระบบนี้ประกอบด้วยกระบวนการพื้นฐาน 2 กระบวนการ คือ การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ โดยมีรายละเอียด ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ เป็นการพิจารณาองค์ประกอบของระบบเดิมที่ต้องการปรับปรุงให้ดีขึ้น 2) การสังเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการค้นหาทางเลือกหรือ

กลวิธีต่างๆ ในการแก้ปัญหา ซึ่งอาจทำได้โดยการปรับปรุงความสัมพันธ์ของข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไข กลไกควบคุมตัวป้อน กระบวนการ ผลผลิตต่อองค์ประกอบในระบบใหม่ หรือสร้างองค์ประกอบใหม่และสร้างความสัมพันธ์ขององค์ประกอบใหม่นั้น (Richey, R. C., Klein, J. D., & Tracey, M. W. 2011)

สรุปได้ว่า ระบบการเรียนการสอน พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของการเรียนการสอน และจัดองค์ประกอบเหล่านี้ให้สัมพันธ์กันตามองค์ประกอบเชิงระบบในรูปของตัวป้อน กระบวนการผลผลิต การควบคุมและข้อมูลป้อนกลับ ซึ่งนำเสนอในรูปของแผนภูมิตามความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบระบบ รวมทั้งการพัฒนาการเรียนการสอนมีสาระสำคัญ โดยสรุปดังนี้

การพัฒนาการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนที่ดำเนินการต่อจากการวิเคราะห์การเรียนการสอนโดยกิจกรรมที่ดำเนินการในการพัฒนาการเรียนการสอน ได้แก่

1. การกำหนดขั้นตอนการเรียนการสอน
2. การออกแบบสื่อและแหล่งการเรียนรู้
3. การออกแบบการวัดประเมินผลการเรียนรู้ การกำหนดขั้นตอนการเรียนการสอน ทำได้โดยวิเคราะห์ผลการเรียนรู้และงานที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลการเรียนรู้ว่ามีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร นำขั้นตอนการปฏิบัติงานมากำหนดเป็นขั้นตอนการเรียนการสอน สำหรับขั้นตอนการเรียนการสอนพื้นฐานที่สามารถใช้กับผลการเรียนรู้ทั่วไปนั้นแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้คือ

1) ขั้นนำ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้เรียน เหตุการณ์การสอนในขั้นนี้ ได้แก่การสร้าง ความสนใจ การบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ และการกระตุ้นให้ระลึกถึงการเรียนรู้ที่มีมาก่อน

2) ขั้นสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจ เหตุการณ์การสอนในขั้นนี้ ได้แก่ การนำเสนอความรู้และสื่อการเรียนรู้ การชี้แนะแนวทางการเรียนรู้แก่ผู้เรียน การให้ผู้เรียนปฏิบัติและฝึกฝน การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน

3) ขั้นสรุป มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสรุปและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เหตุการณ์การสอนในขั้นนี้ ได้แก่ การแนะแนวเทคนิคการสรุปความรู้ และการถ่ายโยงความรู้โดยให้ผู้เรียนฝึกการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

4) ขั้นประเมินผล มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายการเรียนรู้หรือไม่ เหตุการณ์การสอนในขั้นนี้ ได้แก่ การประเมิน การให้ข้อมูลย้อนกลับ และซ่อมเสริม

4. การเรียนรู้การออกแบบสื่อและแหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้แบ่งได้ 3 ลักษณะคือสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีและสื่ออื่นๆ แหล่งการเรียนรู้แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สถานที่และบุคคล หลักในการเลือกสื่อและแหล่งการเรียนรู้ คือสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เหมาะสมกับผู้เรียนและรูปแบบการเรียนการสอน ที่เลือกใช้ มีความสะดวกและคุ้มค่าในการนำไปใช้การออกแบบการวัดประเมินผลการเรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเลือกใช้เครื่องมือการวัดผลให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่ต้องการ และมีคุณภาพ สำหรับการประเมินผลการเรียนรู้นั้น ใช้เกณฑ์การประเมินทั้งแบบอิงกลุ่มและอิงเกณฑ์

บทสรุป

หลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับต่างก็มีจุดประสงค์เดียวกัน คือ มุ่งเน้นต้องการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญาดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถในการแข่งขัน เพิ่มศักยภาพให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเป็นไทยและความเป็นสากล ในโลกแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ดังนั้น ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้อง

ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของการจัดกิจกรรมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพด้านการรับรู้และการเรียนรู้ในลักษณะทันการณ์ กล่าวคือ มีการศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นในระบบ หรือนอกระบบ หรือด้วยตนเอง เพื่อให้อยู่ในโลกสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Based Society) รวมทั้งให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้งด้านปัญญา ร่างกาย และอารมณ์ มีประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ 4) การนำหลักสูตรไปใช้ และบทบาทในการพัฒนาการเรียนการสอน ประกอบด้วย 1) การคิดเป็นระบบ และ 2) วิธีการเชิงระบบ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน

เอกสารอ้างอิง

- จิราภา เพียรเจริญ. (2556). บทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครู ตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ทิตนา แคมมณี. (2555). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ประวัตรุ่งเรือง. (2559). ความเป็นครู. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตาตฺตโน, อชิรญา ภู่งงศกร. (2559). นโยบายการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 3(3). 30-46.

- สิริกัญจน์ ธนวุฒิปิพรพินิต ณรงค์ พิมสาร และบังอร โกศลปริญญานันท์. (2563). หลักสูตรฝึกอบรมการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 7(1). 123-124
- สุกัญญา รอดระกำ. (2018). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0. รายงานการประชุม Graduate School Conference. 1(2).
- Marsh, C.J. (1997). **Perspectives: Key Concepts for Understanding Curriculum**. London: Falmer Press.
- Peacock. Tyler, R. W. (1949). **Basic Principle of Curriculum and Instruction**. Chicago: University of Chicago Press.
- Richey, R. C., Klein, J. D., & Tracey, M. W. (2011). **The instructional design knowledge base**. New York: Taylor & Francis.
- Romiszowski, A.J. (1981). **Designing Instructional Systems**. Kogan Page Ltd. London: Falmer Press.
- Sturman, M. Don. (1989). **Notes including life and background of Cervantes, chapter summaries and critical**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Taba, H. (1962). **Curriculum Development: Theory and Practice**. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.